

Гринькевич Ольга, к.е.н., доцент
кафедри статистики економічного факультету,
Львівський національний університет
імені Івана Франка, м. Львів

ІНСТИТУЦІЙНИЙ АНАЛІЗ КОНЦЕНТРАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНИХ РИНКІВ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ (НА ПРИКЛАДІ ВНЗ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Розвиток в Україні інститутів ринкової економіки зумовлює їх особливий прояв у тих видах суспільної діяльності, які в умовах державного соціалізму відносились до сфери нематеріального виробництва та домінуючого бюджетного фінансування. Одним із таких видів є вища освіта, головне завдання якої – формування інтелектуального потенціалу в інтересах індивідуального та суспільного розвитку.

Після розпаду Радянського Союзу, а разом із ним – переходу від моделі державного соціалізму до регульованої ринкової економіки в українському суспільстві різко підвищився попит на нові знання у галузі суспільних наук, не переобтяжених комуністичною ідеологією та діалектичним матеріалізмом. Зростання такого попиту на фоні розвитку інституту приватної власності, підприємницької ініціативи та дефіциту бюджетного фінансування галузі зумовили появу її нового сектору – виробників і споживачів платних освітніх послуг (освітніх провайдерів), а відповідно – ринку освітніх послуг (РОП).

Серед сучасних дослідників вищої освіти існують достатньо суперечливі оцінки щодо того, наскільки виправданим є використання в її аналізі термінології та інструментів рин-

кової економіки. Згідно класичних підходів до визначення поняття «ринку», основою ринку освітніх послуг є відносини між їх покупцями та продавцями. Представники інституційної економіки досліджують ринок через категорії соціальних інститутів і механізмів їх взаємодії. Базисними інститутами, які визначають інфраструктуру будь-якого ринку, інституціоналісти вважають власність, конкуренцію, транзакційні витрати, інформацію та організації [1].

З урахуванням класичних і сучасних, зокрема інституційних підходів до визначення поняття «ринку», вважаємо, що РОП – це сукупність соціальних інститутів, які забезпечують виробництво та обмін знаннями з можливістю їх подальшої капіталізації у доходи. Функціонування РОП має яскраво виражені ознаки впливу особливих інститутів, а саме державного регулювання та індивідуальних мотивів у здійсненні актів купівлі-продажу освітньої послуги.

Мета авторського дослідження – оцінити рівень прояву інститутів ринкової економіки у сфері вищої освіти з використанням таких базових категорій та відповідних їм аналітичних інструментів як рівень конкуренції та монополізації РОП. Об'єкт дослідження – РОП Львівської області.

У світовій практиці для характеристики рівня конкуренції та монополізації ринку використовують індекс Херфіндаля-Хіршмана (*Herfindahl-Hirschman Index* або *HHI*) – індикатор, який визначає концентрацію суб'єктів на певному ринку. Індекс оцінює рівномірність розподілу часток учасників ринку і розраховується за формулою[2, с. 508–509]:

$$Hx = \sum a_j^2,$$

де a_j – частка суб'єкта ринку за обсягами наданих послуг (продукції), %.

Залежно від кількості суб'єктів та значення індексу Херфіндаля-Хіршмана, визначають рівень монополізації ринку та ухвалюють рішення щодо застосування антимонопольного законодавства. Якщо значення індексу перевищує 1800 одиниць, ринок вважають неконкурентним (висока концентрація діяльності кількох суб'єктів). Ринки із зазначенням індексу 1000 і менше відносять до неконцентрованих, а від 1000 до 1800 – з середнім рівнем монополізації. Такі ринки вважаються конкурентними, а їх пропозиція та обсяги діяльності швидко реагують на зміну ситуації. Зважаючи на те, що основним показником, який характеризує обсяги діяльності ВНЗ на РОП, є кількість студентів, які здобувають вищу освіту, у даному дослідженні за цим параметром здійснено аналіз концентрації РОП Львівської області. У таблиці 1 представлено результати аналізу РОП у галузі підготовки фахівців з економіки і менеджменту за період 1999–2017 років.

Як свідчать дані таблиці 1, за період 1999–2017 років на РОП Львівської області не відбулося скорочення кількості суб'єктів, які надають освітні послуги у галузі економіки та менеджменту. Водночас помітним є різке зростання обсягів концентрації ринку, а відтак – його монополізації за рахунок активного нарощування у досліджуваному сегменті РОП потенціалу НУ «Львівська політехніка» (36,0%). Три університети області – НУ «Львівська політехніка» (36,0%), ЛНУ імені Івана Франка (20,9%) і Львівський національний аграрний університет (12,7%) забезпечують основний масив (69,6%) обсягів освітніх послуг у галузі економіки і менеджменту.

При такій концентрації ринку, що підтримується бюджетним фінансуванням національних університетів у кожному регіоні, в особливо складній ситуації опинилися недержавні ВНЗ. Яскравим прикладом є Львівський торговель-

но-економічний університет, офіційно функціонуючий у Львові 1899 року на базі Вищої торговельної школи. За період 1999 по 2017 рік частка цього ВНЗ на ринку зменшилася з 27,2% до 7,1%.

Таблиця 1

Оцінка конкурентних умов і монополізації ринку освітніх послуг ВНЗ Львівської області у галузі економіки та менеджменту 1999–2017 роках

	Навчальні роки		
	1999/2000 н.р.	2007/2008 н.р.	2016/2017 н.р.
<i>Часткові критерії рівня монополізації ринку за методикою Херфіндаля-Хірімана</i>			
На ринку не менше 10 учасників	10 ВНЗ	18 ВНЗ	14 ВНЗ
На одного учасника припадає не більше 31% ринку	27,2 / Львівська комерційна академія (ЛКА)	19,1 / ЛКА	36,0 / НУ «Львівська політехніка»
На двох учасників припадає не більше 44% ринку	45,4 / ЛКА, ІППК при ЛДУ імені Івана Франка	37,8 / ЛКА, ЛНУ імені Івана Франка	56,9 / НУ «Львівська політехніка»; ЛНУ імені Івана Франка
На трьох учасників припадає не більше 54% ринку	62,3 / ЛКА, ІППК при ЛДУ імені Івана Франка, Львівський національний аграрний університет (ЛНАУ)	54,7 / ЛКА, ЛНУ імені Івана Франка, ЛНАУ	69,6 / НУ «Львівська політехніка»; ЛНУ імені Івана Франка, ЛНАУ

	Навчальні роки		
	1999/2000 н.р.	2007/2008 н.р.	2016/2017 н.р.
На чотирьох учасників припадає не більше 63% ринку	78,5/ ЛКА, ІППК при ЛДУ імені Івана Франка, ЛНАУ	54,7 / ЛКА, ЛНУ імені Івана Франка, ЛНАУ, НУ «Львівська політехніка»	76,7 / НУ «Львівська політехніка»; ЛНУ імені Івана Франка, ЛНАУ; Львівський торг.-екон. ун-т*
<i>Часткові критерії рівня монополізації ринку за методикою Херфіндаля-Хіршмана</i>			
<i>Узагальнюючі критерії оцінки монополізації ринку</i>			
Індекс Херфіндаля-Хіршмана, %	1771,9	1270,6	2031,3
Характеристика ринку, <i>I_{xx}</i>	Середня концентрація (монополізація) ринку з наближенням до високої	Середня концентрація (монополізація) ринку	Висока концентрація (монополізація) ринку

Примітка. У 2015 році Львівська комерційна академія перейменована на Львівський торговельно-економічний університет

Джерело: складено автором за [3] і даними ВНЗ області про кількість студентів, які здобувають вищу освіту у галузях «Соціальні та поведінкові науки» («Економіка»); «Управління та адміністрування»; «Міжнародні відносини» («Міжнародні економічні відносини»).

Проведені дослідження дають підстави сформулювати висновок про високий рівень концентрації суб'єктів РОП Львівської області у галузі економіки і менеджменту, монополізацію досліджуваного сегменту, що значною мірою підтримується пріоритетним бюджетним фінансуванням потужних національних університетів в області.

Список літературних джерел

1. Ходжсон Дж. Экономическая теория и институты: Манифест современной институциональной экономической теории / Дж. Ходжсон; пер. с англ. – М.: Дело, 2003. – 464 с.
2. Статистика підприємств: навч. посібник / [С. О. Матковський, О. С. Гринькевич, О. З. Сорочак та ін.]; за ред. С. О. Матковського – К: АЛЕРТА, 2013. – 560 с.
3. Заклади освіти, культури та охорони здоров'я у Львівській області: стат. збірник [відп. за випуск Н. І. Бонк]. – Львів: ГУС у Львівській області, 2016. – 103 с.

Громоздова Л. В., к.э.н., доцент,
кафедра регионалистики и туризма,
ГБУЗ «Киевский национальный экономический
университет имени Вадима Гетьмана», г. Киев

ВНЕДРЕНИЕ ИННОВАЦИОННОГО ПОТЕНЦИАЛА В ПРАКТИКУ УПРАВЛЕНИЯ РЕГИОНОМ

Исследования по выявлению разного рода факторов, влияющих на уровень экономического развития хозяйственных комплексов регионов Украины, указывают на негативное влияние финансового кризиса, девальвации национальной валюты, морально устарелых систем управления региональным экономическим развитием, методов управления регионом и требующей немедленного обновления теоретико-методологической базы регионального экономического развития.

Позитивный эффект наблюдается при работе «на опережение», что на практике означает внедрение инновацион-